

Наставном и научном већу

Филозофског факултета

Београд

Изабрани одлуком Наставног и научног већа Филозофског факултета у Београду у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације *Аутономија Косова и Метохије у Србији (1945-1969)*, колеге Игор Вукадиновића, слободни смо да поднесемо следећи

Р Е Ф Е Р А Т

Основни подаци о кандидату

Игор Вукадиновић рођен је у 11. октобра 1990. године у Новом Саду. У месту рођења завршио је основну школу и гимназију „Светозар Марковић“. Године 2009. уписао је студије историје на Филозофском факултету у Београду и са успехом их окончао 2014. године. Просечна оцена колеге Вукадиновића током основних студија историје била је 9,45. Дипломски рад *Питање Косова и Метохије у београдској штампи (1987-1989)* одбранио је на Катедри за историју Југославије највишом оценом (10). На истој Катедри колега Вукадиновић је септембра 2015. године са успехом окончао мастер студије (просек 10). Мастер рад *Албанска побуна на Косову и Метохији (децембар 1944 - фебруар 1945)* високо је стручно вреднован. Од септембра 2017. до јануара 2019. године колега Вукадиновић је радио као професор историје у основној школи „Марија Трандафил“ у Новом Саду. У јануару 2019. одобрен му је ангажман на пројекту „Историја политичких идеја и институција на Балкану у 19. и 20. веку“ Балканолошког института САНУ.

Колега Вукадиновић је децембра 2015. уписао докторске студије на Катедри за историју Југославије Филозофског факултета у Београду. Тему докторске дисертације *Аутономија Косова и Метохије у Србији (1945-1969)* одбранио је 21. фебруара 2018. године пред комисијом у саставу др Александар Животић, др Мира Радојевић др Миомир Гаталовић, др Бојан Димитријевић, након чега је уписао трећу годину докторских студија.

Научна интересовања колеге Вукадиновића тичу се савремене националне историје, историје Југославије и савремене историје Косова и Метохије. До сада је објавио четири научна рада. У првом од њих, под насловом „Ослобођење Косова и Метохије 1944. године“ (*Косово и Метохија у Другом светском рату: Седам деценија касније*, тематски зборник, ур. Владан Виријевић и Далибор Елезовић, Косовска Митровица 2016), аутор је обрадио акције и борбе које су јединице НОВЈ и Бугарске армије водиле на Косову и Метохији приликом повлачења немачке војске са овог простора октобра 1944. године. У другом раду „Албанска побуна на Косову и Метохији 1944. и 1945. у светлу британске политике према Балкану“ (*Архив, год XVII, бр 1-2, 2016.*) колега Вукадиновић је анализирао спољнополитички контекст албанске побуне на Косову и Метохији (децембар 1944. - фебруар 1945. године). Аутор је у раду посебну пажњу посветио британским интересима у Албанији и Грчкој, као и политици Лондона према Косову и Метохији, као потенцијалном кризном жаришту југословенске државе. У трећем раду, насловљеном „Југословенска социјална политика на Косову и Метохији 1945-1974“ (*Социјална политика у Србији на раскришћу векова*, Зборник радова са међународног научног скупа, Београд 2019, стр. 235 – 245) извршена је анализа друштвених појава и процеса који су се јавили на територији Косова и Метохије у прве три деценије после Другог светског рата. Колега Вукадиновић је настојао да реконструише и анализира специфичне одлике косовско-метохијске социјалне политике, кроз њено стављање у југословенски и глобални контекст. Четврти научни рад колеге Вукадиновића носи наслов „Устанак Шабана Полуже у Дреници 1945. године“ (*Баштина*, св. 49, 2019, стр. 291 – 310) и у њему аутор обрадио побуну у Дреници, проговорио о њеним узроцима, карактеру, обиму, последицама, идеолошкој и војној димензији.

Предмет и циљ докторске дисертације

Основни предмет докторске дисертације колеге Вукадиновића је историја аутономије, коју, у годинама 1945-1969, задобија „Аутономна Косовско-метохијска област“, а касније „Аутономна покрајина Косово и Метохија“ и „Социјалистичка аутономна покрајина Косово“. У питању је тема која је деценијама измицала темељној истраживачкој пажњи историчара и о којој је само узгредно писано, било да је у питању настанак аутономије или промена њеног опсега. Насупрот томе било је много стереотипних одговора, тврдњи, паушалних оцена које се нису темељиле на озбиљним истраживањима и поузданом научном знању. Суочен са таквим стањем у

историографији кандидат је у средиште својих истраживања ставио: начин и околности у којима је дошло до формирања косовско-метохијске аутономије у годинама Другог светског рата; политичке и војне активности сучељених покрета на том простору; завршне месеце рата обележене албанском побуном из 1944/1945. године. Предмет истраживања колеге Вукадиновића превасходно је била анализа историјског контекста у коме је аутономија обликована, али и реконструкција политичких, идеолошких и правних корака који су пратили њено конституисање (од Бујанске конференције 1944. године, преко Обласне скупштине Косова и Метохије у Призрену 8–10. јула 1945. године, до усвајања „Закон о установљењу и устројству Аутономне Косовско-Метохијске Области“ од стране Народне скупштине Србије у септембру 1945. године). У складу са тим свестрано је обрађена тзв. „ревизија аграрне реформе на Косову и Метохији“ и њене последице које су, уз остало, радикално мењале националну, верску и поседовну структуру Косова и Метохије.

Предмет докторске дисертације колеге Вукадиновића је и широки тематски круг питања везаних за: промену структура државног чиновничког апарата (од националне до образовне); питање ратних злочина и места злочинаца, сарадника окупатора и припадника фашистичког покрета у структурама нових власти; мањинско питање и историјски контекст у коме се оно решава; развој и посебности косовско-метохијске аутономије, као и њено институционално учвршћивање у периоду 1945–1963. године. Предмет истраживања колеге Вукадиновића било је и проучавање историјских, политичких, културних и просветних веза Југославије са Албанијом у годинама сарадње и деценијама сукоба. У том контексту неминовно су обрађени и односи Југославије са великим силама (СССР, САД...), као и последице тих односа на аутономију и свакодневни живот на Косову и Метохији.

Колега Вукадиновић је истраживачку пажњу посветио политичким кампањама за промену положаја Косова и Метохије, као и решавању националног питања. Предмет његове докторске дисертације обухвата развој школства, кампање на просвећивању становништва, културни развој, али и политичко и идеолошко опредељивање албанског просветног кадра и интелигенције у југословенској држави. У складу са тим је и питање безбедности, анализа инцидената, свеукупно сагледавање међунационалних односа на Косову и Метохији и међудржавних односа Југославије и Албаније. Економска политика југословенске државе на Косову и Метохији, улагања у привредни развој и

подизање животног стандарда, здравствене прилике, свакодневица живота још неке су од тема које чине предмет докторске дисертације колеге Игора Вукадиновића.

Основни циљ истраживања која је колега Вукадиновића с успехом обавио тиче се сагледавања историјских догађаја, појава и процеса, који су одредили историју Косова и Метохије у годинама 1945-1969. Аутор је значајну пажњу посветио узроцима и историјским околностима које су довеле до формирања овог територијално-политичког субјекта на крају Другог светског рата, суштини његовог постојања у наредне две деценије, као и друштвеном и културуном живот његових становника.

Циљ је аутора био да истраживањима утврди када и како је настала косовско-метохијска аутономија, с обзиром на то да у историографској литератури и стручној јавности постоје опречна становишта о том питању (од тога да је „Србија створила аутономију“ усвајањем Закона о установљењу Аутономне косовско-метохијске области у Скупштини Србији, до тога да је аутономија Косова "изникла“ као „тековина рата и социјалистичке револуције“ и „својом вољом“ се накнадно прикључила Србији, што је био и званичан став уграђен у Устав Србије од 1968. до 1990. године).

Не мање важан циљ докторске дисертације колеге Вукадиновића био је и сагледавање сложеног карактер косовско-метохијске аутономије, као и утврђивање чињеница о томе коме је та аутономија била намењена. Један од циљева коме је тежио аутор ове докторске дисертације био је и утврђивање кључних параметара (економски, географски, историјски, национални) неопходних за формирање територијално-политичке аутономије на Косову и Метохији.

Тражење одговора на питање да ли је друштвени живот, државни апарат и национални састав Косова и Метохије у првим годинама после Другог светског рата био ближи поретку из периода Краљевине Југославије или оном из периода Другог светског рата, још један је од циљева докторске дисертације колеге Вукадиновића. То важи и за питања која се тичу: утицаја великих сила и балканског окружења на обликовање аутономије Косова и Метохије; узрока и последица уставних промена из 1968. и 1969. године на трансформацију косовско-метохијске аутономије; удаљавања јужне српске покрајине од Србије; односа албанских елита и јавности према матичној републици; друштвеног живота на Косову и Метохији; државне политике у сфери образовања и културе и друго.

Основне хипотезе

Истраживање колеге Вукадиновића засновано је на више научних хипотеза. Претпоставка је аутора да је минорно учешће косовских Албанаца у југословенском комунистичком покрету, а касније и у народноослободилачкој борби, одлучујуће утицало на спречавање спровођења одлука Бујанске конференције, којима је било предвиђено да Косово и Метохија, после рата, буде присаједињено Албанији. Кандидат у истраживањима полази од хипотезе да је „Аутономна косовско-метохијска област“ формирана као територијално-политичка аутономија Албанаца у Србији и да су мотиви за њено формирање били, пре свега, политички и етнички, а тек у другом плану географски, економски и историјски. Аутор износи и претпоставку да је представљањем избегличког питања као „аграрног“ и систематском опструкцијом, нова југословенска власт од 1945. до 1947. године спречила повратак око 50.000 српских избеглица на Косово и Метохију, што је битно утицало на потоњу етничку структуру тог простора. Хипотеза је колеге Вукадиновића да су фашистички чиновници албанске националности, али и део злочинаца из периода окупације Косова и Метохије, масовно амнестирани од стране нове југословенске власти, као и да се дешавало да у послератном периоду ти људи остварују завидне политичке каријере и постају високи државни и партијски функционери. Кандидат износи и претпоставку да су основне и средње школе на Косову и Метохији с временом постале полигони за испољавање и ширење албанског национализма, што је имало прећутну подршку Партије на власти и политичког руководства у Покрајини. Од важности су и следеће хипотезе које је истраживања колеге Вукадиновића у највећој мери потврдило: са развојем високог школства и формирањем интелектуалне елите албански национализам добија снажну духовну и интелектуалну подлогу; смена А. Ранковића и разбијање Службе државне безбедности учинили су могућом агресивну сепаратистичку кампању која је захтевала слабљење југословенске федерације и укидање суверенитета Србије на Косову и Метохији; уставни амандмани из 1968. и 1969. године радикално су променили дотадашњи положај Србије унутар југословенске федерације и укинули суверенитет те југословенске републике над њеним покрајинама; уставни амандмани из 1968. и 1969. створили су услове и омогућили несметано обликовање албанске државности у Југославији у наредним годинама и деценијама.

Метод истраживања

Приликом израде докторске дисертације колега Вукадиновић се, пре свега, ослањао на научни метод историјске науке. У мери у којој је то било потребно користио је и истраживачке поступке развијене у другим друштвеним и хуманистичким наукама. Чврсто „тле историје“, на коме је развио своје анализе и утемељио научне закључаке, чинили су историјски извори похрањени у више домаћих архива - Архиву Југославије (11 архивских фондова и збирки), Војном архиву (грађа о војном ангажовању на Косову и Метохији), Архиву Србије (где се налази предати део грађе из фондова Управе државне безбедности), Дипломатском архиву Министарства иностраних послова Републике Србије (документација о односима са Албанијом, великим силама и суседним земљама од важности за наведену тему), архивским институцијама у којима се чува документација некадашњег Архива Косова и Метохије у Приштини (4 архивска фонда), Архиву Војводине. Део истраживања колега Вукадиновић је обавио и у архивским институцијама Албаније (Arkivi Qendror Shtetror – Tirana, 14 архивских фондова и збирки). Наведена архивска грађа, укрштана са вредним објављеним изворима (попут устава, уставних амандмана, садржаја Службеног гласника, стенографских записа са седница народног одбора Аутономне косовско-метохијске области...), који се налазе у библиотечким установама (Универзитетска библиотека, Народна библиотека Србије, Библиотека Матице Српске у Новом Саду – 81 наслов), представљала је сигурну изворну основу на којој почива ово истраживање. У знатној мери кандидат је користитио и мемоарске изворе (сећања Светозара Вукмановић Темпа, Фадиља Хоце, Добрице Ћосића, Синана Хасанија, Латинке Перовић, Станоја Аксића, Азема Власија и других високих и утицајних комунистичких функционера – 40 дневника и мемоара). Важне сазнајне садржаје о дешавањима на Косову и Метохији колега Вукадиновић је пронашао у оновременој штампи и периодици која је излазила у Београду, Приштини, али и у другим републичким центрима (9 гласила). Критички је коришћена и постојећа историографска, правна, политиколошка литература и публицистика (236 монографија, 32 зборника научних радова, 167 чланака и расправа, 6 докторских дисертација), објављивана на српском, енглеском и албанском језику. Наведено је омогућило колеги Вукадиновићу да истраживачки допринесе проширивању постојећих научних сазнања о политичким, друштвеним, економским, безбедносним, културним догађајима, појавама и процесима на Косову и Метохији у годинама 1945 – 1969.

Структура рада

Докторску дисертацију колеге Вукадиновића, поред предговора, уводног дела и закључка, чини шест хронолошких и тематских поглавља.

У *Предговору* докторске дисертације кандидат је образложио хронолошки, тематски и просторни оквир истраживања. Вредновао је коришћене архивске изворе с посебним освртом на оне похрањене у Централном државном архиву Албаније и критички се одредио према објављеним изворима, штампи и периодици, мемоаристици, коришћеној литератури историјског, политиколошког, социолошког правног карактера. У тим деловима рада презентован је и развој историографије посвећене теми Косова и Метохије. С посебном пажњом је образложен методолошки приступ обради теме, скренута пажња на терминолошке недоумице које се могу срести у постојећој литератури и указано на структуру докторске дисертације.

У уводним деловима докторске дисертације колеге Вукадиновића је изложио историју српско-албанских односа почев од 1878. до 1941. године, т.ј. од формирања Прве Призренске лиге, одржавања Берлинског конгреса и стицања међународног признања независности Кнежевине Србије, па до почетка Априлског рата 1941. године. У тим деловима текста колега Вукадиновић је анализирао бројне облике у којима се исказивао српско-албански конфликт пре и после Балканских ратова и успостављања међудржавне границе између две земље. С пажњом је проговорио о: турском идентитету код Албанаца исламске вере; политичким, просветним, војно-полицијским акцијама српске државе вођеним са циљем очувања и јачања српског националног и државног идентитета на простору Косова и Метохије; младотурским реформама и политичким утицајима Аустроугарске, Турске, Бугарске, Италије на албанску политичку елиту; положају Албанаца у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевини Југославији. Кандидат је указао на основне карактеристике простора Косова и Метохије, структуру становништва, политичке прилике које су ту биле доминантне. У мери у којој је то било потребно образложио је суштину великоалбанске идеологије, презентовао делатност организација какве су биле „Косоваски комитет“, „Башкими комбетар“, „Бали комбетар“ и презентовао делатност политичких и војних вођа албанског покрета. Генези погледа југословенских и српских комуниста на решавање албанског питања у југословенској држави такође је посветио потребну пажњу. Анализа доступних извора показала је да је политика Краљевине Југославије на Косову и Метохији превасходно била усмерена на јачање српског и југословенског карактера тог простора, док је политика КПЈ инсистирала на борби против

„великосрпског империјализма“ и јачању политичких, економских и културних права Албанаца као виду решавања „албанског питања“.

У првом поглављу докторске дисертације, насловљеном *Окупација, ослобођење и побуна – Простор Косова и Метохије у Другом светском рату (1941-1945)*, колега Вукадиновић је истражио узроке, околности и начин на који је пројектована, а затим и формирана косовско-метохијска аутономија у годинама Другог светског рата. У тим деловима текста, унутар више мањих целина, темељно је обрађен фашистички државни апарат на подручју Југославије вољом окупатора додељеном албанској држави (префектура, потпрефектура, органи фашистичке власти на локалном нивоу, делатност Фашистичке партије Албаније, италијанска карабинијерија и албанска жандармерија). Свестрано је сагледан терор окупационих власти које су претежно чинили Албанци (масовни злочини и етничка чишћења српског становништва у којима је убијено 8 – 10.000, а протерано 20.000 – 100.000. становника, пљачка имовине и одузимање кућа, затирање трагова постојања Срба) и идентификовани бројни носиоци терора. Јасно су идентификоване области са израженим терором (срезови Ђаковица, Исток, Пећ, Косовска Митровица, Урошевац...) . Обрађене су војне активности сучељених покрета на Косову и Метохији (партизанског и четничког). Ставови КПЈ према решавању албанског питања у условима италијанске, а касније немачке окупације, као и планови које су комунисти имали за период када освоје власт, такође су привукли истраживачку пажњу кандидата. Покушаји КПЈ да се приближи „албанским масама“ и привуче их на своју страну, о чему кандидат пише идентификујући изузетно мали број Албанаца у редовима партије југословенских комуниста, најдиректније су у докторској дисертацији колеге Вукадиновића у функцији разумевања догађаја и процеса који су уследили после окончања рата. Кандидат је, такође, сагледао и делатност националистичког покрета „Бали комбетар“ („Народни фронт“), уз посебно указивање на његов идеолошки профил и колаборацију коју је остварио са Немцима. Дужну пажњу колега Вукадиновић је посветио и одлукама Бујанске конференције. Обрадио је војне операције вођене на крају рата и темељно образложио узроке, циљеве и резултате албанска побуна против НОВЈ и њено гушење (напади на Гњилане и Урошевац, побуна у Дреници). Ослобођењу Косова и Метохије кандидат је посветио посебну целину у докторској дисертацији. Истраживање је показало да је војно заузимање Косова и Метохије од стране НОВ омогућило инфилтрацију великог броја сарадника окупатора и ратних злочинаца албанске националности у политичке и војне органе нове власти.

Тако је великоалбански пројекат, спровођен од 1941. до 1944. године, прошао без кривичноправних последица по његове водеће креаторе.

У другом поглављу докторске дисертације, насловљеном „*Успостављање и организација Аутономне косовско-метохијске области (1945-1948)*“, колега Вукадиновић је анализирао процес формирања аутономије на Косову и Метохији и историјски контекст у коме је он имао своје препознатљиво место. Његова пажња била је посвећена приликама које су владале на Косову и Метохији на крају рата. Кандидат је обрадио формирање Аутономне косовско-метохијске области, од идеје до реализације и указао на улогу српских кадрова у том процесу. Проговорио је о убиству Миладина Поповића и политичком успону Фадила Хоџе. Свестрано је сагледао процес интеграције Косова и Метохије у политичко-правни поредак Федералне Србије. Настанак аутономије на Косову и Метохији централна је тема о којој колега Вукадиновић пише, уз уочавање да је у питању епилог дводеценијских политичких превирања и настојања КПЈ да дефинитивно уреди како југословенску државу, тако и место Србије у тој држави. Кандидат је дао територијални опсег Аутономне косовско-метохијске области и јасно дефинисао националну политику нових власти. Положај Косова и Метохије у годинама интензивног политичког, дипломатског, идеолошког и економског приближавања Југославије и Албаније (1945 – 1948), још једна је од важних тема којој посвећује пажњу. Кандидат је истакао значај контаката и сусрета Е. Хоџе и Ј.Б. Тита и анализирао различите ставове ова два политичара и револуционара према идеји о балканској федерацији. Указао је на политички и економски значај склопљених уговора и планираних пројеката (изградња комуникација, обезбеђивање електричне енергије, експлоатација нафте), идентификовао размимоилажења по питању првог петогодишњег плана, одмерио улогу југословенских стручњака ангажованих у Албанији (укупно 725 стручњака и радника), указао на значај југословенских кредита (56,7% буџетских прихода чини југословенски кредит; помоћ у новцу у висини од 1,4 милијарде динара), сагледао рад мешовитих друштава и утврдио висину југословенске војне помоћи Албанији. Истраживање је показало да је лично неповерење Е. Хоџе према Југославији, уз све остало, најдиректније утицало на захваљивање политичких и економских односа две земље. Колега Вукадиновић је темељно обрадио и културно-просветне односе Југославије и Албаније, дао прецизне податке о школовању албанских омладинаца и студената у Југославији, пропратио делатност и искуства југословенских просветних радника у Албанији, регистровао делатност друштава за

културну сарадњу Југославије и Албаније и друго. Свестрано је обрадио и почетак кризе у југословенско-албанским односима, с посебним уочавањем улоге СССР-а у том процесу. Питање војне сарадње и однос две државе према грађанском рату у Грчкој још неке су од важних тема којима колега Вукадиновић посвећује пажњу. То важи и за сагледавање односа југословенских власти према албанској националној мањини, статусу албанских држављана насељених током Другог светског рата на Косову и Метохији и забрани и опструирању повратка протераних Срба на Косово и Метохију (из тих разлога обрађена је аграрна реформа и колонизација коју је извршила Краљевина Југославија и дата накнадна ревизија некадашње аграрне реформе). На новој архивској грађи кандидат је показао да се избегличко питање после 1945. године нашло између „силе закона“, који је допуштао повратак исељених Срба и „закон силе“ који је владао на Косову и Метохији и који није дозвољавао слободан повратак исељених. Они који су се ипак вратили суочили су се са разореним имањима, попаљеним кућама, отпором локалних Албанаца сваком покушају да повратници остваре своја законска права, застрашивањем у коме су предњачили дојучерашњи следбеници албанских фашистичких организација, хуманитарном катастрофом. Показало се да ни Влада Србије, ни водећи српски комунисти нису били спремни да заштите повратнике на Косово и Метохију и омогуће им опстанак на њиховим имањима (уништено је 14.762 српских кућа), што је, уз остало, говорило и о одсуству „државничког смисла“ код српских комуниста. Место и улога некадашњих представника фашистичке власти албанске националности у новој социјалистичкој држави још једна је од тема којој колега Вукадиновић посвећује значајну пажњу и износи своје стручно мишљење. Истраживање кандидата је показало да око 90% представника фашистичке власти из редова Албанаца није сносило санкције за служење окупатору, да је њихово укључивање у нову власт делом било подржано ставом југословенских комуниста да национални састав општинских, среских и обласних органа власти треба да се подудара са националним саставом становништва). У питању је сазнајно ново истраживање утемељено на мало коришћеној изворној грађи које указује на задржани кадровски континуитет са окупационим поретком. То важи и за оне делове докторске дисертације у којима је колега Вукадиновић указао на кадровску структуру нове власти (нпр. у правосуђу је било 71% неквалификованих судија и друго).

У трећем поглављу докторске дисертације, које носи наслов „*Историјски развој Аутономне косовско-метохијске области (1948-1963)*“, колега Вукадиновић је сагледао суштину историјског, политичког и правног развоја аутономије од усвајања Статута АКМО и Сукоба са Информбироом 1948. године, до доношења Устава СФРЈ из 1963. године. У тим деловима текста обрађена је феномен територијалне аутономије у теорији и пракси европских држава (мађарска аутономија у Румунији, положај мађарске мањине у Чехословачкој, аутономија Јужног Тирола у Италији, положај турске мањине у Бугарској...). Показало се да аутономија Косова и Метохије, у односу на праксу европских држава, представља важан преседан са далекосежним последицама. О томе је говорила и анализа статута АКМО из 1948. и 1953. године. Посебно је дата генеза историјског и уставно-правног положаја Косова и Метохије у југословенској федерацији током периода омеђаног 1946. и 1953. годином и скренута пажња на процесе који су водили „учвршћивању аутономије“. Истраживања која је обавио колега Вукадиновић одмерила су и утицај „спољног фактора“ (велике силе – САД, Велика Британија, СССР, утицај Албаније и балканских држава) на функционисање албанске аутономије у годинама сукоба са Информбироом, распада савезништва са Албанијом, немирног стања на граници, изражене делатности албанских обавештајних служби, краха југословенске политике у тој држави, заоштрених односа са Западом, касније појаве различитих облика нормализације односа у околностима самоизолације Албаније. Истраживање је показало да су „спољашњи чиниоци“ у много чему утицали на југословенску политику на Косову и Метохији. Колега Вукадиновић је, такође, обрадио и политички и економски развој Аутономне Косовско-метохијске области указујући на значај који су у тим активностима играли Удба и Партија. У тим деловима текста дата је прецизна национална и друштвена структура Срба и Албанаца у КПЈ/СКЈ, разјашњена кадровска политика на Косову и Метохији, скренута пажња на инвестиције. Отварање „националног питања“ у Југославији 1963. године и уочавање широких овлашћења аутономних јединица, што је противуречило постојећим стереотипима о „централистичком“ и „унитаристичком“ карактеру југословенске државе, још неке су од тема о којима кандидат пише. Истраживање је показало да се процес учвршћивања аутономије одвијао у сенци изражених контраобавештајних активности дела албанског руководства на Косову и Метохији у корист Албаније (посебно Призренско-ђаковачке групе), акција за прикупљање оружја, судског процесуирања побуњеника као и исељавања Турака са простора те аутономне покрајине (до 1957. године у Турску је

исељено 92.564 лица, од чега је са Косова и Метохије било 5.440). Економски успон Косова и Метохије, заснован на инвестиционој подршци коју је давала Југославија и Србија, истовремено је био праћен губитком националне равнотеже у тој области. Злоупотреба бројности и надполовичне већине Албанаца у општинским, среским и обласним органима власти, подстакла је, како показује колега Вукадиновић, процес исељавања неалбанског становништва са Косова и Метохије. У том контексту посебно је указано на делатност Е. Кардеља као главног протагонисту слабљења југословенске државе и јачања самосталности националних република и покрајина и успостављање блиских веза између Ф. Хоџе и В. Бакарића. Све је то водило уздицању Аутономне косовско метохијске области изван опсега републичког суверенитета (кандидат идентификује тај процес почев од 1957. године).

У четвртом поглављу докторске дисертације, насловљеном *„Укидање суверенитета Србије у аутономним покрајинама (1963–1969)“*, колега Вукадиновић је обрадио историјски процес, пропраћен бројним околностима, унутар кога је дошло до трансформације Аутономне покрајине Косова и Метохије, као политичко-територијалне аутономије у Србији, у један облик албанске државности у Југославији. У питању је био резултат „нове политике“ југословенских комуниста трасиране на VIII конгресу СКЈ (1964), унутар које трансформација аутономије представљена као последица политичког процеса унутар кога се националним мањинама дају већа права, а истовремено се финансијски подржавају неразвијене области југословенске државе (протагониста те политике је био Е. Кардељ, а она је посебно дошла до изражаја после обрачуна са А. Ранковићем из 1966. године). У тим деловима текста истраживачка пажња кандидата била је усмерена на: обрачун са Управом државне безбедности и уклањање А. Ранковића; сагледавање националистичке кампање албанских комуниста на Косову и Метохији; инструментализацију теме „равноправности“ и дефинисања политике која је водила промени дотадашње природе и положаја косовско-метохијске аутономије у југословенској држави. Светсрано је анализиран учинак рада Комисије за промену Статута Аутономне покрајине Косово и Метохија, а самим тим и промену уставног уређења Србије (све се врши под паролем „угрожености већине“ и „неравноправности Албанаца“ на Косову и Метохији). Истраживање је указало и на околности у којима је осмишљена парола о стварању „Републике Косово“, која ће у наредним годинама бити експлоатисана на различите начине и од различитих протагониста. У процесу дезинтеграције Србије, поред политичког и економског,

коришћено је и „питање равноправности језика“. Пажњи кандидата није промакла ни антијугословенска кампања која је развијана из Албаније, а у чијој је основи била теза да између Југославије и Албаније постоји територијални спор. Све је то пратило политичко и економско повезивање Албаније и Косова и Метохије. У исто време наведени догађаји и процеси, који су у својој основи представљали слабљење југословенске федералне државе, нису наилазили на већи отпор у СКЈ и СКС. Процесу који је водио јачању елемената државности аутономним покрајинама супротставио се само незнатан број српских комуниста (Д. Ћосић и Ј. Марјановић), док је већина, под притиском Ј.Б. Тита, дала подршку спорним захтевима који су стизали из Приштине (П. Стамболић, Д. Радосављевић, С. Дороњски, М. Милић, Д. Марковић, М. Никезић...). Веома темељно колега Вукадиновић је обрадио последице Брионског пленума, међу којима је посебно скренуо пажњу на јачање дезинтеграционих процеса који су претили опстанку југословенске државе. У том контексту указао је на значај демонстрација Албанаца из 1968. године чији је кључни захтев био да Косово и Метохија постану једна од југословенских република. У мери у којој је то било могуће кандидат је дао и историјско-правну анализу промена које су донели амандмани на устав из 1968. и 1969. године. Истраживачки је вредан пажње и онај део докторске дисертације у коме је приказана улога Ј. Б. Тита у расправи око уставног положаја Косова и Метохије, промена Устава Србије и доношења Уставног закона Косова. Показало се да је, у датим околностима, одбрана српских националних интереса на Косову и Метохији, сведена на индивидуалне молбе појединих функционера, упућене Ј. Б. Титу и СКЈ, да промене постојећи партијски курс у српској покрајини.

У петом поглављу докторске дисертације колега Вукадиновић је обрадио политику у просвети југословенског, српског и косовског покрајинског руководства. У том контексту истражио је бројне аспекте просветне политике у Покрајини, скренуо пажњу на развој школства, указао на кадровску просветну и културну политику у Покрајини. Истраживање је показало на које је све начине у тој сфери друштвеног живота генериран албански национализам и вођена антисрпска и антијугословенска политика. Улагања у ширење мреже просветних установа и рад на сузбијању неписмености на Косову и Метохији била су већа од улагања у економију области (кроз алфабетске течајеве је прошло до 1959. године око 260.000 људи, од чега 182.000 Албанаца; стопа неписмености је сведена на 32%; број ђака у основним школама попео се 1969. на 232.412). Колега Вукадиновић је посебно анализирао школске програме за

припаднике албанске националне мањине (у основним и средњим школама). Обрадио је социјални и материјални аспект школства на Косову и Метохији. Посебно се занимао кадровским питањем у просвети и показао у којој је мери општи развој области био оптерећен наслеђем и чињеницом да није било довољно квалификованих учитеља, наставника и професора. Кандидат је идентификовао појаву да су у високом проценту лица која су у периоду окупације обављала различите дужности у фашистичком апарату, нашла ухлебљење у просвети и тако најдиректније утицала на васпитање омладине. Отуда је посебну пажњу посветио непријатељској делатности међу просветним радницима и студентима (од национализма до антикомунизма). Колега Вукадиновић је уочио и трајно присутну националну подвојеност у косовскометохијским школама, идентификовао проблеме у настави историје, скренуо пажњу на погубан утицај уџбеничке литературе која је стизала из Албаније. Формирање албанске интелектуалне елите и њена антисрпска и антијугословенска оријентација још једна је од важних тема које је колега Вукадиновић обрадио. Истраживање је показало да је резултат просветне политике на Косову и Метохији био јачање албанског национализма. Тиме је промењена и дугоопстајућа чињеница да носиоци албанског национализма и антијугословенске делатности више нису били локални главари, крупни земљопоседници који су остали без земље или одметници од власти (качаци), већ људи са интелектуалном репутацијом, најчешће формирану у југословенском социјализму.

Докторску дисертацију колеге Вукадиновића засводиће поглавље под насловом „*Социјално-економски чиниоци и безбедносни изазови аутономије Косова и Метохије (1945-1969)*“. У тим деловима текста кандидат је презентовао резултате који се тичу безбедносних и економских прилика у Покрајини. Истраживања су показала историјски и практични значај социјално-економске основе аутономије и размере побољшања животних прилика на Косову и Метохији. Инвестиције у индустрију, рударство, обојену металургију биле су у првој послератној деценији пет пута веће од улагања у пољопривреду што је утицало на економске, али и социјалне промене на Косову и Метохији. Ипак, показало се да економске инвестиције нису биле довољне да надокнаде привредни заостатак Косова и Метохије за другим деловима Југославије. Кандидат је сагледао облике и темпо модернизације у свим областима живота, али и показао да је испуњење амбициозних циљева било у раскораку са стварношћу живота. Све је то, како показује истраживање колеге Вукадиновића, порађало незадовољства и

фрустрације (стопа раста досеже 7,9% годишње; нереално је планиран раст од 15,9% годишње; захтевано је да из фондова Федерације Косово и Метохија добију 37% средстава, а не 25%; економско заостајање Косова и Метохије и даље се увећава). Високи наталитет још једна је од тема коју, у општем контексту прилика на Косову и Метохији, кандидат анализира. То важи и за сагледавање свакодневице распете између традиције и модернизације (одбацивање традиционалних образаца понашања; промене у положају жене у породици и друштву; успостављање хигијенских навика, искорењивање крвне освете...) и испуњене страхом и несигурношћу. Кандидат је обрадио верски живот припадника исламске, православне и католичке заједнице показавши у којој се мери он довијао под надзором социјалистичких власти и државе. Настојао је да сагледа домете започете урбанизације и секуларизације друштва и њихов утицај на међунационалне односе. Истражио је процес политички мотивисаног исељавања Срба са Косова и Метохије и идентификовао бројне облике притиска коме су они били изложени од стране Албанаца (физички напади, угрожавање имовине, претње и застрашивања, незапосленост Срба...). У том контексту указао је и на званично негирање чињеница и истицање да је исељавање Срба „пропаганда српских националиста“. Пажњи колеге Вукадиновића нису измакли ни процеси субверзивне антидржавне природе који су део становништва албанске националности водили ка тероризму и политичком дисиденству. Истраживање је показало да после гушења Дреничке побуне из 1945. године терористичке активности на Косову и Метохији нису престале, већ да се рат против српске и југословенске државе одвијао у различитим облицима (диверзанске акције, шпијунажа, формирање националистичких организација, делатност албанске емиграције, присуство албанских обавештајних служби и дуго). У том контексту посебно су приказане безбедносне прилике у јужном Косову, Грачаничком срезу, Дреници, Метохији, Лапском срезу уз указивање на чињеницу да је од укупно ухваћених Албанаца и до 58% пуштано на слободу. Колега Вукадиновић је уочио и процес преображаја субверзивне и сецесионистичке делатности на Косову и Метохији и његово „срастање“ са покрајинским структурама власти.

Значај истраживања

Значај истраживања која је обавио колега Игор Вукадиновић видимо у чињеници да она нису Косову и Метохији приступила само као географској и административној област, већ су анализирани догађаја и појава којима историјски

процеси дугог трајања разоткривају и одређују смисао. Кандидат је настојао да сагледа историјске садржаје географског и политичког појма Косово и Метохија, да из бројних углова осветли политику и намере српских, албанских и југословенских комуниста на том простору и о том простору у периоду 1945-1969. Приказао је генезу идеје о територијалној аутономији Косова и Метохије, скренуо пажњу на догматски приступ КПЈ/СКЈ решавању тог питања, одмерио улогу водећих албанских, југословенских и српских кадрова у процесу постепеног издвајања Косова и Метохије из састава Србије. Истраживање је обесмислило бројне стереотипе, устаљена мишљења, заблуде и хипотеке које се намећу савременицима када је реч о аутономији на Косову и Метохији. Показало се да је део југословенског политичког врха, након Брионског пленума, свесно настојао да искористи аутономију Косова и Метохије као важан аргумент у процесу слабења Србије, положаја српског народа у југословенској федерацији и саме Југославије. Веома прецизно су идентификоване и бројне фазе у југословенско-албанским односима, одмерен утицај „иностраног чиниоца“, указано на економски и просветни напредак Косова и Метохије. Поремећај „националне равнотеже“ на Косову и Метохији, према мишљењу кандидата, исходна је тачка бројних процеса који су водили деструкцији југословенске државе. Чињеница да су припадници фашистичких албанских формација заузели значајна места у обласној/покрајинској администрацији најдиректније је утицала на свакодневицу живота на Косову и Метохији и политичке процесе у том елу Југославије. Отварање мањинског питања у Југославији и почетак субвенционирања привреде Косова и Метохије најдиректније је утицао на преокрет у положају косовско-метохијске аутономије и смањивања утицаја Србије на том простору. Политичко исељавање Срба са Косова и Метохије, зачато крајем 50-их година 20. века, било је у највећој мери повезано са појачаним деловањем албанских националистичких организација. Још један од важних резултата до којих је колега Вукадиновић досегао јесте и уочавање да је политика Југославије према Албанији, посебно крајем 60-их година 20. века, била је у супротности са дипломатским стандардима и функцијом спољне политике у заштити основних државних интереса.

Имајући све наведено у виду, слободни смо да Наставном и научном већу Филозофског факултета у Београду препоручимо да прихвати наш позитиван реферат о докторској дисертацији *Аутономија Косова и Метохије у Србији (1945-1969)* и колеги Игору Вукадиновићу одобри јавну одбрану на којој ће чланови Комисије бити у прилици да изнесу своје појединачне примедбе и сугестије.

У Београду

02.02.2018.

С поштовањем:

Др Мира Радојевић, редовни професор,

Филозофски факултет у Београду

Др Војислав Павловић, научни саветник.

Балканолошки институт у Београду

Др Александар Животић, ванредни професор,

Филозофски факултет у Београду

Др Бојан Димитријевић, научни саветник,

Институт за савремену историју

Др Љубодраг Димић, редовни професор,

Филозофски факултет у Београду

(ментор и писац реферата)